Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

บทความวิชาการ

THE AESTHETICS OF SUAN SUNANDHA: AN ANALYSIS OF SUNTARAPORN'S INSTITUTIONAL SONGS AS TOOLS FOR IDENTITY TRANSMISSION AND THE CONSTRUCTION OF AN IMAGINED COMMUNITY

สุนทรียภาพแห่งวังสวนสุนันทา: การวิเคราะห์บทเพลงสถาบันสวนสุนันทาของสุนทราภรณ์ในฐานะเครื่องมือสืบทอดอัตลักษณ์และการสร้างชุมชนจินตกรรม

CHITTIMA KHOKIATTIMANON (จิตติมา โฆเกียรติมานนท์)*

วันที่รับบทความ 12 มกราคม 2569
วันที่แก้ไขบทความ 20 เมษายน 2569
วันที่ตอบรับบทความ 24 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เชิงสุนทรียศาสตร์และบทบาททางสังคมของบทเพลงประจำสถาบันมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา จำนวน 4 บทเพลง ที่ประพันธ์โดยวงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้แก่ วันสุนันทา แก้วเจ้าจอม สุนันทารำวง และสุนันทาอาลัย ในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่สืบทอดอัตลักษณ์และการสร้างชุมชนจินตกรรม การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ตัวบทวรรณศิลป์ (Textual Analysis) ร่วมกับการใช้กรอบแนวคิดเรื่องชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities) และแนวคิดพิธีกรรมทางเสียง (Sonic Ritual) ผลการศึกษาพบว่า บทเพลงทั้ง 4 บทเพลงของสุนทราภรณ์ ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Mechanism) ที่หลอมรวม "อัตลักษณ์ความเป็นวัง" (Royal Court Identity) ของอดีตพระราชอุทยานสวนสุนันทาเข้ากับสุนทรียศาสตร์ของดนตรีไทยสากลสมัยใหม่ โดยสามารถจำแนกมิติเชิงสัญลักษณ์ออกเป็น 3 ประการหลัก ได้แก่

1. การสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และศูนย์รวมจิตใจ ผ่านการอ้างอิงพระนามของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ฯ ในเพลง วันสุนันทา

2. การผูกโยงสัญลักษณ์พฤกษศาสตร์เชิงพื้นที่ ผ่านอุปลักษณ์ของดอกไม้ประจำสถาบันในเพลง แก้วเจ้าจอม

3. การจัดระเบียบความทรงจำร่วมและลดทอนความแปลกแยกของผู้คนในช่วงเวลาแห่งความรื่นเริงและการส่งต่อรุ่นสู่รุ่นในเพลง สุนันทารำวง และเพลง สุนันทาอาลัย

ข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่า ดนตรีของสุนทราภรณ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็น "สถาบันทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต" ที่ช่วยเปลี่ยนผ่านความหมายของพื้นที่จากเขตพระราชฐานหวงห้ามสู่

* นักวิชาการอิสระ, E-mail: tukta.n1969@gmail.com
Independent Scholar

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

สถาบันอุดมศึกษาของราษฎร โดยยังคงสามารถตรึงสายใยความทรงจำร่วม ความผูกพัน และหล่อหลอมจิตวิญญาณความเป็น “ลูกสุนันทา” ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันข้ามยุคสมัยได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สวนสุนันทา / สุนทราภรณ์ / เพลงประจำสถาบัน / อัตลักษณ์ร่วม / ชุมชนจินตกรรม

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

Abstract

This academic article aims to examine and analyze the aesthetics and social roles of four institutional songs of Suan Sunandha Rajabhat University composed by the Suntharaphorn band, namely: Wan Sunandha, Kaeo Chao Chom, Sunandha Ramwong, and Sunandha Alai. These songs function as cultural tools for transmitting identity and constructing an imagined community. This study employs textual analysis in conjunction with the concepts of "Imagined Communities" and "Sonic Ritual." The findings reveal that all four Suntharaphorn songs are highly successful in operating as symbolic mechanisms that seamlessly merge the "Royal Court Identity" of the former Suan Sunandha Royal Garden with the aesthetics of modern Thai–Western popular music (Pleng Thai Sakon). This symbolic dimension can be categorized into three main aspects:

1. The establishment of sacredness and a spiritual center through the invocation of the royal name of Queen Sunandha Kumariratana in the song Wan Sunandha.

2. The linking of spatial botanical symbols through the metaphor of the institutional flower in the song Kaeo Chao Chom.

3. The organization of collective memory and the mitigation of alienation during moments of celebration and generational transition in the songs Sunandha Ramwong and Sunandha Alai.

The discoveries indicate that Suntharaphorn's music does not function merely as entertainment. Instead, it serves as a "living cultural institution" that transforms the spatial meaning from a restricted royal ground into a higher education institution for the public. Concurrently, it sustains the threads of collective memory and attachment, effectively forging a unified spirit of "Suan Sunandha's descendants" across generations.

Keywords: Suan Sunandha / Suntharaphorn / Institutional Song / Collective Identity / Imagined Community

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

บทนำ

ดนตรีทำหน้าที่เป็นมากกว่าเครื่องหย่อนใจหรือสิ่งขับกล่อมอารมณ์ หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่จัดระเบียบ สะท้อนภาพ และประกอบสร้างสังคม (Social Construction) ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย วงดนตรีสุนทราภรณ์ภายใต้การนำของครูเอื้อ สุนทรสนาน ถือเป็นสถาบันทางดนตรีที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการประดิษฐ์สุนทรียศาสตร์รูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “เพลงไทยสากล” โดยเฉพาะในช่วงกึ่งศตวรรษที่ 2400 ซึ่งเป็นยุคที่ประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนเข้าสู่กระแสการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (Modernization) และการสร้างชาติในยุครัฐนิยม บทเพลงของสุนทราภรณ์จึงไม่ได้ทำหน้าที่ตอบสนองเพียงอารมณ์รักหรือความบันเทิงส่วนบุคคล ทว่าถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงสัญลักษณ์เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ ค่านิยม และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของผู้คนในสังคมมหภาค (พูนพิศ อมาตยกุล, 2529: 19–22)

ในขณะที่งานศึกษาในอดีตมักมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์บทเพลงการเมืองยุครัฐนิยม เพลงปลุกใจหรือเพลงรักประโลมโลก แต่บทเพลงอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง และยังคงทำหน้าที่ส่งผ่านสุนทรียภาพอย่างเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน คือ “บทเพลงประจำสถาบันการศึกษา” ซึ่งเมื่อพิจารณาในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง “มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา” ถือเป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์พิเศษสูงสุดแห่งหนึ่ง เนื่องจากเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีภูมิหลังและประวัติศาสตร์ผูกพันอยู่กับพื้นที่เขตพระราชฐานชั้นใน หรือ “วังสวนสุนันทา” ในอดีตการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่จากพระราชอุทยานและที่ประทับของเจ้านายฝ่ายใน สู่การเป็นสถานศึกษาสำหรับราษฎรก่อให้เกิดโจทย์สำคัญในการจัดการวัฒนธรรมและการสร้างความรู้สึกผูกพันร่วมกันของผู้มาใหม่ วงดนตรีสุนทราภรณ์ได้เข้ามาตอบสนองโจทย์ดังกล่าว ผ่านการสร้างสรรค์บทเพลงประจำสถาบันจำนวน 4 บทเพลง ได้แก่ วันสุนันทา แก้วเจ้าจอม สุนันทาอาลัย สามเพลงแรกนี้เป็นผลงานการประพันธ์ทำนองของเอื้อ สุนทรสนาน คำร้องเป็นผลงานของธาตรี และสุนันทารำวง ผลงานการประพันธ์ทำนองของเอื้อ สุนทรสนาน คำร้องเป็นผลงานของศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ บทความวิชาการชิ้นนี้จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์ว่า บทเพลงทั้ง 4 นี้ ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Mechanism) และ “พิธีกรรมทางเสียง” (Sonic Ritual) อย่างไร ในการหลอมรวมอดีตอันศักดิ์สิทธิ์ของราชสำนัก เข้ากับจิตวิญญาณร่วมสมัยของนักศึกษา เพื่อสถาปนาและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็น “ลูกสวนสุนันทา” หรือ “ลูกพระนาง” ให้กลายเป็นชุมชนจินตกรรม (Imagined Community) ที่ยั่งยืนข้ามยุคสมัยแห่งช่วงอายุคน (อโศก สุขศิริพรฤทธิ์, 2569, สัมภาษณ์)

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์: จากพระราชอุทยานฝ่ายในสู่พื้นที่การศึกษาสมัยใหม่

การทำความเข้าใจรหัสบทเพลง (Musical Codes) และอรรถรสทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในผลงานของสุนทราภรณ์ จำเป็นต้องสืบย้อนภูมิหลังเชิงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนผ่านความหมายของพื้นที่ (Spatial Transformation) ของ “สวนสุนันทา” ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาสำคัญ ดังนี้

กำเนิดสวนสุนันทา: พื้นที่แห่งสุนทรียภาพและราชสำนักฝ่ายใน

สวนสุนันทา มีจุดเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมีพระราชดำริให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2451 เพื่อเตรียมไว้เป็นที่ประทับของพระมเหสี พระราชธิดา และบาทบริจาริกายามที่พระองค์ล่วงลับไปแล้ว หากแต่พระองค์เสด็จสวรรคตเสียก่อน การก่อสร้างจึงมาแล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) โดยพระราชทานนามว่า

“สวนสุนันทา” เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ในยุคราชสำนักวังสวนสุนันทาทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางวัฒนธรรมของฝ่ายใน” ที่มีความพร้อมทั้งด้านสถาปัตยกรรมสไตล์อิตาเลียนเรเนสซองส์ การจัดสวนพฤกษศาสตร์ และการเป็นแหล่งบ่มเพาะกุลสตรีในด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ เช่น การเรือน การประดิษฐ์ ดนตรี และวรรณกรรม พื้นที่นี้จึงมีสถานะเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ ความงดงาม และระเบียบแบบแผนอันสูงศักดิ์ของราชสำนักฝ่ายใน (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2529: 8–13)

การแปรสภาพพื้นที่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ส่งผลให้ระเบียบสังคมเดิมเปลี่ยนไป เจ้านายฝ่ายในย้ายออกจากตำหนัก พื้นที่วังสวนสุนันทาจึงแปรสภาพและถูกส่งมอบให้แก่กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. 2480 รัฐบาลได้ดำเนินการเปลี่ยนผ่านพื้นที่นี้ให้กลายเป็น “โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย” โดยย้ายโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์มาไว้ที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนสตรีได้เข้าถึงการศึกษาและการฝึกหัดครู ทั้งในรูปแบบของนักเรียนทุนและนักเรียนธรรมดา การเปลี่ยนผ่านครั้งนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวิทยาที่สำคัญ เพราะเป็นการ “ทลายกำแพงชนชั้น” และเปลี่ยนความหมายของพื้นที่ (Re-signification) จาก “พื้นที่ส่วนพระองค์ที่หวงห้าม” สู่ “พื้นที่สาธารณะเพื่อการกระจายโอกาส” อย่างไรก็ดี แม้สถานะทางกฎหมายและการใช้สอยจะเปลี่ยนไป แต่อัตลักษณ์ความทรงจำ ค่านิยมเรื่องความสง่างาม และจิตวิญญาณความเป็นวัง (Royal Aura) ยังคงอบอวลและฝังรากลึกอยู่ในกายภาพของสถาบันมาโดยตลอด

บริบทความร่วมมือกับ “สุนทราภรณ์” และการสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านเสียงเพลง

เมื่อโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยเติบโตขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งยกฐานะเป็นวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยราชภัฏในเวลาต่อมา ทางสถาบันจำเป็นต้องสร้าง “เครื่องมือสื่อสารเชิงสัญลักษณ์” เพื่อสร้างความสามัคคีและหล่อหลอมจิตวิญญาณของผู้ศึกษา วงดนตรีสุนทราภรณ์ซึ่งในขณะนั้นเป็นผู้นำด้านรสนิยมดนตรีไทยสากลของประเทศ จึงได้รับมอบหมายให้ประพันธ์เพลงประจำสถาบัน อัจฉริยภาพของวงสุนทราภรณ์อยู่ตรงที่ การไม่ตัดขาดตัวตนปัจจุบันออกจากรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ ครูเพลงได้ทำการดึงเอาองค์ประกอบสัญลักษณ์ 3 ประการหลัก ได้แก่ พระนามสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี (ศูนย์รวมใจ) ดอกแก้วเจ้าจอม (สัญลักษณ์พฤกษศาสตร์) และทัศนียภาพของอดีตวัง มาร้อยเรียงเข้ากับท่วงทำนองดนตรีสากลร่วมสมัย ผ่านชุดบทเพลงทั้ง 4 คือ วันสุนันทา แก้วเจ้าจอม สุนันทารำวง และสุนันทาอาลัย ดนตรีกลุ่มนี้จึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแค่เสียงบรรเลงในกิจกรรม แต่ทำหน้าที่เป็นสะพานประวัติศาสตร์ที่เชื่อมต่อและสืบทอด “ทุนทางวัฒนธรรม” อันทรงเกียรติยศของวังสวนสุนันทาในอดีตให้กลายเป็นความภูมิใจและอัตลักษณ์ร่วมของคนรุ่นหลังได้อย่างแนบเนียน

กระบวนการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) เพื่อทำความเข้าใจบทบาทเชิงสัญลักษณ์และสุนทรียภาพของบทเพลงประจำสถาบัน โดยมีระเบียบวิธีวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

การรวบรวมข้อมูลและขอบเขตการศึกษา (Data Collection & Scope)

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ตัวบทวรรณศิลป์ (Lyrics) และคีตศิลป์ (Music) ของบทเพลงประจำสถาบันมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ที่ประพันธ์โดยวงดนตรีสุนทราภรณ์ จำนวน 4 บทเพลง ได้แก่

1. วันสุนันทา ทำนอง: เอื้อ สุนทรสนาน / คำร้อง: ธาตรี (วิชัย โกกิละกนิษฐ์)
2. แก้วเจ้าจอม ทำนอง: เอื้อ สุนทรสนาน / คำร้อง: ธาตรี
3. สุนันทารำวง ทำนอง: เอื้อ สุนทรสนาน / คำร้อง: ศรีสวัสดิ์พิจิตรวรการ
4. สุนันทาอาลัย ทำนอง: เอื้อ สุนทรสนาน / คำร้อง: ธาตรี (อติพร สุนทรสนาน, 2512: 161–164)

พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสารประวัติศาสตร์ ข้อเขียน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วังสวนสุนันทา

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ผู้วิจัยนำตัวบทเพลงทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ผ่าน 2 แกนหลัก คือ

การวิเคราะห์ตัวบทวรรณศิลป์ (Textual Analysis): วิเคราะห์ถ้อยคำ อุปลักษณ์ (Metaphor) และการใช้สัญลักษณ์เชิงพฤกษศาสตร์ / พื้นที่ เพื่อดูการประกอบสร้างความหมายของอัตลักษณ์

การวิเคราะห์บริบททางสังคมและพิธีกรรม (Contextual Analysis): นำผลการวิเคราะห์ข้อความมาเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด “ชุมชนจินตกรรม” (Imagined Communities) ของ Benedict Anderson และแนวคิด “พิธีกรรมทางเสียง” (Sonic Ritual) เพื่ออธิบายว่าบทเพลงทำหน้าที่สร้างความผูกพันและบูรณาการทางสังคมอย่างไร (อติภพ ภัทรเดชไพศาล, 2557: 26)

ผลการวิเคราะห์และอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ตัวบทเพลงของสุนทราภรณ์ที่แต่งให้แก่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา สามารถอภิปรายได้ดังนี้

เพลง “วันสุนันทา”: ปฏิทินเสียงแห่งการเฉลิมฉลองและการสถาปนาพื้นที่แห่งความผูกพัน

เพลงวันสุนันทา (จังหวะบีกิน)

ถึงคืนถึงวันสุนันทาเริงร่าสดใส
ถึงวันคืนอิ่มใจ ปองใฝ่สราญ
ด้วยชีวิตมีค่าถึงคราชื่นบาน สำราญพร้อมกัน
ฟ้างามน้ำเงินและชมพูดูช่างสดสี
สมคืนวันที่มี วันที่ผ่องพรรณ
อยู่ในสวนมีค่านี้มากี่วันพร้อมกันสมใจ

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

เคยดำเนินชมสวน
ทุกทางงามล้วนชวนใฝ่
มีมาลีที่ไหน
หมายใจปองคว้ามาชม
ถึงคืนถึงวันสุนันทาเริงร่าสุขสันต์
หัวใจเราผูกพันกันร่วมรื่นรมย์
เก็บดอกไม้มาสิ้น สินใจอุดม ภิรมย์สมจินต์

จากการวิเคราะห์เนื้อร้องที่ประพันธ์โดย “ธาตรี” ผู้วิจัยพบว่าเพลง วันสุนันทา ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพลงพิธีการที่เคร่งขรึมในลักษณะมาร์ชดนตรีราชการทั่วไป ทว่าสุนทราภรณ์เลือกใช้วิธีสร้าง “จินตภาพเชิงบวก” (Positive Imagery) และการจัดระเบียบเวลาทางวัฒนธรรม เพื่อหลอมรวมนักศึกษาเข้าด้วยกัน โดยมีประเด็นรหัสบทเพลงที่สำคัญดังนี้:

1) การใช้ “ปฏิทินเสียง” (Sonic Calendar) เพื่อประกาศวาระแห่งความสุขร่วมกัน

“ถึงคืนถึงวันสุนันทาเริงร่าสดใส ถึงวันคืนอิ่มใจ ปองใฝ่สราญ...” คำว่า “ถึงคืนถึงวัน” ที่ปรากฏขึ้นในวรรคแรกของเพลง ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายบอกเวลาทางวัฒนธรรม (Cultural Time-marker) ดนตรีและคำร้องส่วนนี้ทำหน้าที่เป็นกลไกกระตุ้นจิตสำนึกร่วมของผู้ฟังให้รับรู้โดยอัตโนมัติว่าช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลอง วันสถาปนา หรือวันสังสรรค์ร่วมกันของชาวสถาบันได้เวียนมาถึงแล้ว ท่วงทำนองที่ผ่อนคลายทำหน้าที่เปลี่ยนบรรยากาศในมหาวิทยาลัยจาก “พื้นที่แห่งระเบียบวินัยและการเรียนการสอน” ให้กลายเป็น “พื้นที่แห่งความสุขและความรื่นรมย์ประจำปี” ของกลุ่ม

2) สัญลักษณ์ “ฟ้างามน้ำเงินและชมพู”: อัตลักษณ์ทางสายตาสู่ความภาคภูมิใจ

“ฟ้างามน้ำเงินและชมพูดูช่างสดสี สมคืนวันที่มี วันที่ผ่องพรรณ” ตัวบทวรรณศิลป์ท่อนนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์อัตลักษณ์ เพราะเป็นการสะท้อนสีประจำสถาบันดั้งเดิมของสวนสุนันทา (สีน้ำเงิน-ชมพู คือสีประจำโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย และใช้มาจนถึงยุคมหาวิทยาลัยราชภัฏ ธาตรีใช้วิธีดึงภาพธรรมชาติอย่าง “ฟ้างาม” มาจับคู่กับสี “น้ำเงินและชมพู” เพื่อสื่อสารว่าแม้กระทั่งท้องฟ้าในวันนั้นก็ยังร่วมเฉลิมฉลองและเป็นใจให้กับชาวสวนสุนันทา การขับร้องถึงสีประจำสถาบันร่วมกันชวนให้เกิดความภาคภูมิใจและรับรู้อัตลักษณ์ทางสายตา (Visual Identity) ผ่านการสร้างสรรค์ทางคีตศิลป์

3) อุปลักษณ์ “มาลี” และ “การดำเนินชมสวน”: ความทรงจำเชิงพื้นที่และความเป็นผู้ดีสวนสุนันทา

“เคยดำเนินชมสวน ทุกทางงามล้วนชวนใฝ่ มีมาลีที่ไหน หมายใจปองคว้ามาชม” และ *“เก็บดอกไม้มาสิ้น สินใจอุดม ภิรมย์สมจินต์”* เนื้อร้องในท่อนกลางพลงนี้เป็นจุดพีค (Peak) ในการสะท้อนภูมิหลังประวัติศาสตร์ความเป็นวัง (Royal Aura) อย่างเด่นชัดที่สุด การเลือกใช้คำว่า “ดำเนิน” เป็นการจงใจเลือกใช้ศัพท์ที่แสดงกิริยาอาการอันอ่อนช้อย สง่างาม เนิบนาบ ซึ่งเป็นภาพตัวแทน (Representation) ของจริตกุลสตรีหรือเจ้านายฝ่ายในยุคก่อน และอุปลักษณ์การเก็บดอกไม้ (มาลี) สวนสุนันทาในอดีตคือพระราชอุทยาน การใช้ข้อความว่า *“เคยดำเนินชมสวน และ .เก็บดอกไม้มาสิ้น”* เป็นการเปลี่ยน “สถานที่ทางกายภาพ” (Space) ให้กลายเป็น “พื้นที่แห่งประสบการณ์และอารมณ์

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

ร่วม” (Place) ดอกไม้หรือมาลีในที่นี้ยังเป็นอุปลักษณ์แทน “ความรู้” และ “คุณธรรม” ที่นักศึกษาได้เดินทางเข้ามาเก็บเกี่ยวจากสถาบันแห่งนี้จน “สมจินต์” หรือเติมเต็มจิตใจให้สมบูรณ์

4) หัวใจผูกพันในชุมชนจินตกรรม

“หัวใจเราผูกพันกันร่วมรื่นรมย์... สุนันทาเริงร่าสุขสันต์” ในตอนท้ายของเพลง คำร้องได้ตอกย้ำวัตถุประสงค์หลักของกลไกเชิงสัญลักษณ์ นั่นคือการดึงเอาคำว่า “หัวใจเราผูกพัน” มามัดรวมผู้ฟังทุกคนที่ระบุตัวเองว่าเป็น “ชาวสวนสุนันทา” ให้เข้าสู่ครรลองความรู้สึกเดียวกัน บทเพลงนี้จึงประสบความสำเร็จอย่างสูงในการผูกโยงประวัติศาสตร์ พฤกษศาสตร์ ความสวยงามของสีประจำสถาบัน และบรรยากาศของสวนในวัง ให้กลายมาเป็นพลังขับเคลื่อนความสามัคคีและอัตลักษณ์ร่วมของนักศึกษาได้อย่างลงตัว

เพลง “แก้วเจ้าจอม”: พฤกษศาสตร์แห่งราชสำนักและการสถาปนาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงอารมณ์

เพลงแก้วเจ้าจอม (จังหวะแทงโก้)

ช่างงามเหลือเกินเพลิดเพลินภิรมย์ชมสวนสุนันท์
เหมือนหนึ่งสวรรค์อันวิไล
หลากมาลีสีงามตาย้อมวิญญาณ์พาสดใส
ลูบไล้หัวใจชื่นบาน
พิกุลลั่นทมพาชมเพลิน
หอมเชิญให้ชิดชมสราญ
พันธุ์ไม้ชวนให้ยล โกศลไทรโยคพบพาน
อโศกแย้มบานดื่นตา
โน่นเนินพระนาง ไม่จางพระนามยามเห็นชื่นชม
พระผู้เลิศสมนามฉายา
แก้วเจ้าจอมหอมบนเนินล้วนชวนเชิญให้ใฝ่หา
ศรัทธานิยมทั่วกัน
สุนันทาเลอค่าของพะยอม
หอมแก้วเจ้าจอม ใฝ่น้อมในความดีมั่น
มองแก้วของจอมจอมเจ้าจอมสำคัญ
เป็นจอมแก้วพาสัมพันธ์เรา อันพร้อมมั่นชาวเรา (นั้นมั่นไมตรี – ท่อนจบ)

จากการวิเคราะห์เนื้อร้องของเพลง แก้วเจ้าจอม พบว่า บทเพลงนี้ทำหน้าที่เป็น “มัคคุเทศก์ทางเสียง” (Sonic Tour Guide) ที่นำพาผู้ฟังเดินทางย้อนเวลาและพื้นที่ทางกายภาพ ไปสู่มิติทางจิตวิญญาณดั้งเดิมของวังสวนสุนันทา โดยมีการใช้สัญลักษณ์และอุปลักษณ์ที่ทรงคุณค่าในทางมานุษยวิทยา 3 ประเด็นหลักดังนี้:

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

1) การพรรณนาภาพแทน “สวนในสวรรค์” และการรักษาอัตลักษณ์พันธุ์ไม้ในวัง

“ช่างงามเหลือเกินเพลิดเพลินภิรมย์ชมสวนสุนันท์ เหมือนหนึ่งสวรรค์อันวิไล...”

“พิกุลลั่นทมพาชมเพลิน... โกศลไทรโยคพบพาน อโศกแย้มบานดื่นตา”

คำร้องท่อนแรกเริ่มต้นด้วยการสร้าง **“จินตภาพเชิงพื้นที่”** (Spatial Imagery) โดยยกย่องสวนสุนันทาว่า “เหมือนหนึ่งสวรรค์อันวิไล” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างภาพแทนราชสำนักดั่งเทวธานี สิ่งที่น่าสนใจในเชิงวิชาการ คือ การระบุชื่อพันธุ์ไม้เฉพาะเจาะจงลงในเนื้อเพลง ได้แก่ พิกุล ลั่นทม โกศล ไทรโยค และอโศก พันธุ์ไม้เหล่านี้คือมรดกทางกายภาพที่หลงเหลือมาจากอดีตพระราชอุทยาน การเอ่ยชื่อพันธุ์ไม้เหล่านี้ในเพลง ชวยเปลี่ยนสถานะของสถาบันจาก “ตึกเรียนคอนกรีตสมัยใหม่” ให้กลับไปเชื่อมโยงกับ “พระราชอุทยานและสวนพฤกษศาสตร์ของชนชั้นสูง” ในอดีต ย้อมวิญญาณของนักศึกษาให้สัมผัสได้ถึงสุนทรียภาพแห่งความรื่นรมย์อันประณีต

2) “เนินพระนาง” การหมุดหมายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์รวมใจทางประวัติศาสตร์

“โน่นเนินพระนาง ไม่จางพระนามยามเห็นชื่นชม พระผู้เลิศสมนามฉายา” เนื้อเพลงวรรคนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญจากความรื่นรมย์ทางธรรมชาติเข้าสู่ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Space) คำว่า “โน่นเนินพระนาง” เป็นการระบุพิกัดเชิงกายภาพที่มีอยู่จริงในมหาวิทยาลัย ตัวบทเพลงทำหน้าที่คล้าย “พิธีกรรมระลึกถึง” (Ritual of Remembrance) ตอกย้ำว่าพระนามและพระบารมี ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี (พระนาง) ยังคงสถิตอยู่และ “ไม่เคยจางหาย” ไปจากพื้นที่แห่งนี้ การชี้ชวนทางเสียงนี้ช่วยสถาปนาความจงรักภักดีและสร้างความรู้สึกเคารพศรัทธาร่วมกันในหมู่คณะ

3) “แก้วเจ้าจอม”: จากพฤกษชาติสู่สัญลักษณ์แห่ง “ความดี” และ “ไมตรี” ของกลุ่ม

“แก้วเจ้าจอมหอมบนเนินล้วนชวนเชิญให้ใฝ่หา... สุนันทาเลอค่าของพะยอม หอมแก้วเจ้าจอมใฝ่น้อมในความดีมั่น” “มองแก้วของจอมเจ้าจอมสำคัญ เป็นจอมแก้วพาสัมพันธ์เรานั้นมั่นไมตรี” ในช่วงท้ายของบทเพลง ผู้ประพันธ์ได้ยกระดับ “ดอกแก้วเจ้าจอม” จากการเป็นเพียงพันธุ์ไม้หายากบนเนิน ให้กลายเป็น “สัญญะเด่น” (Dominant Signifier) ประจำสถาบัน โดยมีกลวิธีการสื่อสารสองระดับ

ระดับคุณธรรมความดี: กลิ่น “หอมแก้วเจ้าจอม” ถูกดัดแปลงเชิงอุปลักษณ์ให้กลายเป็นการ “ใฝ่น้อมในความดีมั่น” สื่อสารว่านักศึกษาที่อยู่ที่นี่ต้องอบอวลไปด้วยคุณธรรมความดีดั่งกลิ่นหอมของดอกไม้

ระดับการบูรณาการสังคม: เพลงขมวดปมในวรรคสุดท้ายว่า แก้วเจ้าจอมคือสัญลักษณ์ที่ “พาสัมพันธ์เรานั้นมั่นไมตรี” ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า ดอกไม้ประจำสถาบันได้เปลี่ยนหน้าที่จากสิ่งของธรรมชาติ มาเป็น “กาวใจทางวัฒนธรรม” ที่มัดรวมผู้คนหลากหลายที่มาให้สมานฉันท์และมีไมตรีต่อกันภายใต้ร่มเงาของ “แก้วเจ้าจอม” ร่วมกัน

เพลง “สุนันทารำวง”: พิธีกรรมทางเสียงเพื่อสลายความแปลกแยกและสร้างภาวะคอมมูนิตัส (Communitas)

เพลงสุนันทารำวง (จังหวะรำวง)

(สร้อย) เอ้อระเห่ย ระเหย ลอยมา สุนันทาหลั่นมาโดยสุราลัย
สู่โลกหล้าสถาบันใจ ขวัญเอยอาลัยกอดกันไว้สุนันทา

ช. ชีวิตมีชีวาสุนันทาร่าเริง ใจจิตกระเจิงเริงแม่เริงร้องรำไทย
เอ้อระเห่ย ระเหยลอยไป ขวัญลอยไปไหน บอกได้ไหมสุนันทา
(สร้อย)
ญ. คืนขวัญวันชีวา สุนันทาหน้าบาน ปราโมทย์โปรดปรานงานโอ้งานขวัญมงคล
เอ้อระเห่ย ระเหยลอยวน ร้างไปกี่หนก็ไม่พ้นสุนันทา
(สร้อย)
ช. เรารักสุนันทา สุนันทาชอบเรา ใครเล่าจะเอาเราพรากเราร้างไปไกล
เอ้อระเห่ย ระเหยลอยไป ขวัญลอยไปไหน ฝากใจไว้สุนันทา
(สร้อย)
ญ. งามสวนสุนันทา พร่าผกาแก้วกาญจน์ ตูมเต่งเบ่งบานปานมิ่งมาลย์ ไม้ เมืองพรหม
เอ้อระเห่ย ระเหยลอยลม สรวงลอยลงสมเสกมนต์โฉมสุนันทา

หากบทเพลง วันสุนันทา และ แก้วเจ้าจอม ทำหน้าที่สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และระเบียบอันสง่างามของสถาบัน บทเพลง สุนันทารำวง (คำร้องโดย ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ) คือเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือการลดทอนความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง และเปลี่ยนผ่านผู้คนเข้าสู่ความรื่นเริงร่วมกัน ผ่านท่วงทำนองจังหวะรำวงและการเกี้ยวพาราสีในโครงสร้างเพลงสลับชาย–หญิง (สร้อย–ชายน้อง–หญิงรับ) อันเป็นอัตลักษณ์ดนตรีของสุนทราภรณ์ จากการวิเคราะห์ตัวบท พบประเด็นสำคัญดังนี้:

1) การสลายชนชั้นทางสังคมผ่านจังหวะรำวงและภาวะความเท่าเทียม (Communitas)

ในทางมานุษยวิทยา จังหวะดนตรีแบบ “รำวง” มีลักษณะพิเศษในการชักชวนให้ผู้ฟังเกิดการขยับเคลื่อนไหวร่างกายร่วมกันเป็นวงกลม ซึ่งไม่มีหัวแถวหรือท้ายแถว ในบทเนื้อร้องท่อนสร้อยระบุว่า: “(สร้อย) เอ้อระเห่ย ระเหย ลอยมา สุนันทาหลั่นมาโดยสุราลัย สู่โลกหล้าสถาบันใจ ขวัญเอยอาลัยกอดกันไว้สุนันทา” คำว่า **“กอดกันไว้สุนันทา”** ในท่อนสร้อยที่ร้องซ้ำตลอดทั้งเพลง เป็นอุปลักษณ์ (Metaphor) ทางกายภาพที่ทรงพลังเด่นชัดที่สุด แสดงถึงการทลายกำแพงความแปลกแยกสวนบุคคลชนชั้น หรือความขัดแย้งของคนในสังคมชั่วคราว แล้วก้าวเข้าสู่ความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันอย่างแนบแน่นในฐานะ “ขวัญ” เดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดการเกิดภาวะ **“คอมมูนิตัส” (Communitas)** ที่ทุกคนในสถาบันกลายเป็นหนึ่งเดียวกันโดยไม่มีกรอบกติกาทางชนชั้นมากีดกัน

2) การตอกย้ำสายใยที่ตัดไม่ขาดและการฝากใจไว้กับสถาบัน

เนื้อร้องท่อนเกี้ยวพาราสีระหว่างชาย–หญิง ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องความรักฉันชู้สาวในความหมายทั่วไป แต่ถูกยกระดับให้กลายเป็นการแสดงความจงรักภักดีและความรักที่มีต่อสถาบันการศึกษาร่วมกัน (ช.) *“เรารักสุนันทา สุนันทาชอบเรา ใครเล่าจะเอาเราพรากเราร้างไปไกล... ฝากใจไว้สุนันทา”* *(ญ.) “ร้างไปกี่หนก็ไม่พ้นสุนันทา”* ตัวบทเหล่านี้นำเสนอภาพความผูกพันที่เหนียวแน่นและไม่อาจแยกขาดจากกันได้ คำว่า “ร้างไปกี่หนก็ไม่พ้น” และ “ฝากใจไว้” สะท้อนให้เห็นถึงฟังก์ชันของเพลงในการทำงานกับจิตใต้สำนึกของผู้เรียน ดนตรีทำหน้าที่ร้อยรัดความรู้สึกปลอดภัย ความเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Belonging) เพื่อให้นักศึกษารู้สึกผูกพันกับสถาบันอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย ไม่ว่าจะต้องแยกย้ายห่างไกลกันไปกี่ครั้งในอนาคต

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

3) การเชื่อมโยงอัตลักษณ์ “สตรี” และ “ความเป็นวัง” สู่เทวโลก

ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ ผู้ประพันธ์คำร้อง ยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของสวนสุนันทาในเรื่องความงดงามและพันธุ์ไม้ประดับ โดยนำมาประยุกต์เปรียบเทียบในท่อนขับร้องของฝ่ายหญิงอย่างวิจิตร *(ญ.) “งามสวนสุนันทา พร่าผกาแก้วกาญจน์ ตูมเต่งเบ่งบานปานมิ่งมาลย์ ไม้ เมืองพรหม... สรวงลอยลงสมเสกมนต์โฉมสุนันทา”* คำร้องท่อนนี้เลือกใช้คำศัพท์ชั้นสูง เช่น “ผกาแก้วกาญจน์” และ “ไม้ เมืองพรหม” ซึ่งเป็นการดึงภาพตัวแทน (Representation) ของสุนทรียภาพแห่งอดีตพระราชอุทยานและราชสำนักฝ่ายในกลับมาอีกครั้ง ดอกไม้ที่ “ตูมเต่งเบ่งบาน” เป็นอุปลักษณ์แทนเหล่านักศึกษา (โดยเฉพาะในยุควิทยาลัยครูที่มีสตรีมากกว่าบุรุษ) ที่กำลังเติบโตก้าวหน้าทางสติปัญญา ความงดงามเหล่านี้ถูกอธิบายว่าราวกับถูก “เสกมนต์” และลอยลงมาจากสรวงสวรรค์ (สุราลัย) ซึ่งเป็นการตอกย้ำสถาปนาภาพลักษณ์ความสง่างาม อ่อนหวาน และความพิเศษเหนือสามัญชนทั่วไปให้แก่ชาวสวนสุนันทาผ่านพิธีกรรมทางเสียงนั่นเอง

เพลง “สุนันทาอาลัย”: พิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่านและการตรึงความทรงจำร่วมข้ามกาลเวลา

เพลงสุนันทาอาลัย (จังหวะโบเรโล่)

ลาแล้วสุนันทา
แม้ว่า ลาแล้วเศร้างเหงาใจ
ลาวิมานถิ่นสถานยิ่งใหญ่
ที่เรานี้เคยได้มาพึ่งในสวนร่วมกัน
ลาแล้วแก้วเจ้าจอม
หอมย่อม ยังฝังจิตสัมพันธ์
เนินพระนางท่ามกลางสวนงามนั่น
ที่รำลึกคงมั่นห่างไปพลันฝันไม่วาย
อกเอยโถเคยเที่ยวชม
ร่วมกันสุขสมอารมณ์ผูกพันไม่หาย
พร้อมทั้งมิตรเรียงรายแสนอาลัยไม่หน่าย
ไม่มีคลายไมตรี
ลาแล้วสุนันทา
แม้ว่าลาแล้วเศร้าฤดี
สีน้ำเงินและชมพูเรานี่
จดจำไว้เต็มที่ชั่วชีวีสิไม่จาง

จากการวิเคราะห์เนื้อร้องบทเพลง สุนันทาอาลัย พบว่าเพลงนี้ทำหน้าที่จัดการอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนในวินาทีสุดท้ายของการเปลี่ยนผ่านสถานภาพ (Status Transformation) จากการเป็น “นักศึกษาปัจจุบัน” สู่การเป็น “ศิษย์เก่า” โดยมีกลไกทางวรรณศิลป์ที่สะท้อนรหัสวัฒนธรรม 3 ประการหลัก ดังนี้

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

1) การยกระดับพื้นที่สู่ “วิมาน” และการเปลี่ยนสถานที่กายภาพเป็นพื้นที่แห่งอารมณ์

“ลาแล้วสุนันทา แม้ว่า ลาแล้วเศร้างเหงาใจ ลาวิมานถิ่นสถานยิ่งใหญ่ ที่เรานี้เคยได้มาพึ่งในสวนร่วมกัน” คำร้องท่อนแรกเลือกใช้คำว่า “ลาวิมาน” ซึ่งเป็นอุปลักษณ์ระดับสูง เปรียบเทียบพื้นที่มหาวิทยาลัยดั่งที่ประทับของเทวดา ตอกย้ำภาพจำของวังสวนสุนันทาที่มีความสง่างาม ยิ่งใหญ่ และน่าภาคภูมิใจ การใช้ข้อความว่า “เคยได้มาพึ่งในสวนร่วมกัน” เป็นการสะท้อนภาพจินตกรรมทางสังคมว่า สถาบันแห่งนี้เปรียบเสมือนร่มไม้ใหญ่ที่คอยโอบอุ้มและให้ที่พักพิงแก่ทุกคน โดยคำว่า “ร่วมกัน” ทำหน้าที่มัดรวมประสบการณ์ส่วนบุคคลให้กลายเป็นประสบการณ์ร่วมของกลุ่มในทันที

2) การฉายภาพซ้ำ (Flashback) ของสัญลักษณ์เด่นเพื่อตรึงจิตสัมพันธ์

“ลาแล้วแก้วเจ้าจอม หอมย่อม ยังฝังจิตสัมพันธ์ เนินพระนางท่ามกลางสวนงามนั่น ที่รำลึกคงมั่นห่างไปพลันฝันไม่วาย” “อกเอยโถเคยเที่ยวชม ร่วมกันสุขสมอารมณ์ผูกพันไม่หาย พร้อมทั้งมิตรเรียงรายแสนอาลัยไม่หน่ายไม่มีคลายไมตรี” ในเชิงจิตวิทยาการดนตรี (Music Psychology) ตัวบทท่อนนี้ทำหน้าที่เป็นกลไก “ฉายภาพซ้ำ” (Flashback) โดยดึงสัญลักษณ์เด่นจากเพลงก่อน ๆ มาร้อยเรียงซ้ำอีกครั้ง ทั้ง "แก้วเจ้าจอม" และ "เนินพระนาง" เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังหวนระลึกถึงวันแรกที่ก้าวเข้ามา ความหอมของแก้วเจ้าจอมที่ “ยังฝังจิตสัมพันธ์” และภาพที่ “เคยเที่ยวชมร่วมกัน” ถูกนำมาอธิบายในฐานะ “ทุนความทรงจำ” ที่เหนียวแน่น ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน (มิตรเรียงราย) ถูกแช่แข็งไว้ในรูปแบบของความทรงจำที่ไม่มีวันจางหาย แม้ในทางกายภาพจะต้อง “ห่างไปพลัน” ก็ตาม

3) สีน้ำเงินและชมพู: การประกาศสัจจะแห่งอัตลักษณ์ชั่วชีวิต

“ลาแล้วสุนันทา แม้ว่าลาแล้วเศร้าฤดี สีน้ำเงินและชมพูเรานี่ จดจำไว้เต็มที่ชั่วชีวีสีไม่จาง” วรรคสุดท้ายของบทเพลงถือเป็นจุดสรุปที่ทรงพลังที่สุดในเชิงสังคมวิทยาและอัตลักษณ์ร่วม คำว่า “สีน้ำเงินและชมพูเรานี่” (สีประจำสถาบันในยุคแรก) ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทน “ตัวตน” ของชาวสวนสุนันทา การประกาศว่าสะกดและ “จดจำไว้เต็มที่ชั่วชีวีสีไม่จาง” เป็นการสร้างพันธสัญญาเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Covenant) ร่วมกันของผู้ฟังทุกคน ว่าต่อให้เวลาจะผ่านไปนานแค่ไหน หรือต้องออกไปสู้โลกภายนอกไกลเพียงใด แต่อัตลักษณ์ความเป็น “ลูกสวนสุนันทา” “ลูกพระนาง” ที่ถูกย้อมด้วยสีน้ำเงินและชมพูผ่านเสียงเพลงนี้ จะยังคงเด่นชัดและคงทนอยู่ชั่วชีวิต ไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทเพลงประจำสถาบันมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา จำนวน 4 บทเพลง ได้แก่ วันสุนันทา แก้วเจ้าจอม สุนันทารำวง และสุนันทาอาลัย ที่ประพันธ์โดยวงดนตรีสุนทราภรณ์ ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า บทเพลงเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อบันเทิงหรือดนตรีประกอบพิธีการในมหาวิทยาลัยเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Mechanism) และสถาบันทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งทำหน้าที่จัดการความทรงจำร่วมและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มอย่างเป็นระบบ

อัจฉริยภาพของวงดนตรีสุนทราภรณ์และคณะผู้ประพันธ์เพลง (เอื้อ สุนทรสนาน ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ และธาตรี–วิชัย โกกิละกนิษฐ์) อยู่ที่การหลอมรวม “อัตลักษณ์ความเป็นวัง” (Royal Court Identity) ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของอดีตพระราชอุทยานและราชสำนักฝ่ายใน ให้แปรสภาพเข้ากับบริบทสถาบันอุดมศึกษาของสามัญชนได้อย่างแนบเนียน ผ่านกระบวนการทางคีตศิลป์และวรรณศิลป์ที่ทำหน้าที่สอดประสานกันตลอดช่วงชีวิตการศึกษาของนักศึกษา:

[วันสุนันทา / แก้วเจ้าจอม] → ประกาศวาระความสุข สถาปนาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (เนินพระนาง / ดอกแก้วเจ้าจอม)

↓

[สุนันทารำวง] →ทลายกำแพงความแปลกแยก สร้างความเสมอภาคเท่าเทียม (Communitas)

↓

[สุนันทาอาลัย] →ตรึงความทรงจำร่วมและสร้างพันธสัญญาอัตลักษณ์ “สีน้ำเงิน–ชมพู” ชั่วชีวิต

บทเพลงทั้ง 4 จึงทำหน้าที่เป็น “พิธีกรรมทางเสียง” (Sonic Ritual) ที่เปลี่ยนสถานที่ทางกายภาพให้กลายเป็นพื้นที่แห่งจิตวิญญาณและความผูกพันร่วมกัน หล่อหลอมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Belonging) และก้าวเข้าสู่ “ชุมชนจินตกรรม” (Imagined Community) ในนาม “ลูกสวนสุนันทา” หรือ “ลูกพระนาง” ที่แข็งแกร่งและสืบทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างยั่งยืนข้ามผ่านกาลเวลา

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (Application Recommendations)

การอนุรักษ์เชิงรุกในสถาบัน: มหาวิทยาลัยควรนำผลการวิจัยนี้ไปต่อยอดในกิจกรรมพัฒนานักศึกษา โดยเฉพาะในกระบวนการปฐมนิเทศหรือกิจกรรมต้อนรับน้องใหม่ โดยไม่เพียงแต่ให้นักศึกษาร้องเพลงได้ แต่ควรสอดแทรกการถอดรหัสความหมายประวัติศาสตร์ (เช่น ที่มาของเนินพระนาง ดอกแก้วเจ้าจอม และสีน้ำเงิน–ชมพู) เพื่อสร้างความลึกซึ้งในอัตลักษณ์

การจัดการวัฒนธรรมดิจิทัล: ควรมีการนำบทเพลงทั้ง 4 ชิ้นนี้มาจัดทำเป็นฐานข้อมูลวัฒนธรรมดิจิทัล เผยแพร่เนื้อร้องทางประวัติศาสตร์และบทวิเคราะห์ในรูปแบบสื่อสร้างสรรค์ (เช่น Infographic หรือ Podcast) เพื่อให้ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันสามารถเข้าถึงและส่งต่อทุนวัฒนธรรมนี้ได้ง่ายขึ้น

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

การวิจัยเชิงปริมาณ / ผสมผสาน: ควรมีการขยายผลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อวัดระดับความผูกพัน (Engagement) และการรับรู้ตัวตนของนักศึกษายุคเจเนอเรชันซี (Gen Z) ที่มีต่อบทเพลงสุนทราภรณ์เหล่านี้ เพื่อดูพลวัตและการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสถาบัน: ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทเพลงสถาบันของสุนทราภรณ์ที่แต่งให้แก่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ (เช่น จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมของกลยุทธ์การประดิดประดอยอัตลักษณ์สถาบันการศึกษาของไทยในยุคหลังปีพุทธศักราช 2500

Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1/2569

รายการอ้างอิง

พูนพิศ อมาตยกุล. *ดนตรีวิจักษ์: ความรู้เรื่องดนตรีไทยเพื่อความชื่นชม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: รักษ์สิปป์, 2529.

วิทยาลัยครูสวนสุนันทา. *สวนสุนันทาในอดีต*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2529.

อติพร สุนทรสนาน. *ที่ระลึกครบรอบ 30 ปี วงดนตรีสุนทราภรณ์*. กรุงเทพฯ: ป.พิศนาคะการพิมพ์, 2512.

อติภพ ภัทรเดชไพศาล. *เสียงเพลง/วัฒนธรรม/อำนาจ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

อโศก สุขศิริพรฤทธิ์. สัมภาษณ์. ศิลปินวงดนตรีสุนทราภรณ์และวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์, พฤษภาคม. 2569.